

Att läsa Luther

Det är nu hundra år sedan Carl Ferdinand Wilhelm Walther dog. Han var en av den lutherska kyrkans största teologer och kyrkoledare. Efter utvandringen till USA stod han i spetsen för uppbyggnaden av Missourisynoden. Walther kännetecknades framför allt av en orubblig trohet mot Bibeln och den lutherska bekännelsen. Genom flitigt studium av Luthers skrifter kom han till frälsningsvisshet och stor teologisk klarhet. Fastän Walther var teologie doktor och professor med synnerligen omfattande kunskaper, behöll han alltid förmågan att tala och skriva enkelt och klart. Han var en bödens man, och många som mötte honom kunde vittna om vilket djupt och andligt intryck han gjorde på dem.

Vi återger i detta nummer ett föredrag av Walther som han höll vid en distriktskonferens i Missourisynoden, och som sedan publicerades i tidskriften "Lehre und Wehre" (Nov. 1887, s. 305 ff.). Föredraget är visserligen riktat till präster, men har stort värde för var och en som en kraftig uppmaning och hjälp till studium av Luthers rika produktion.

I sitt föredrag arbetar Walther med teser, som han sedan kommenterar. Detta är typiskt för Walther och återfinns t.ex. i hans klassiska böcker om lag och evangelium, kyrka och ämbete m.fl.

SR

HUR MAN PÅ BÄSTA SÄTT SKALL STUDERA LUTHERS SKRIFTER

C. F. W. Walther

TES I

För att få lust och kärlek till att läsa och studera Luthers skrifter är det framför allt nödvändigt att man besinnar, att Luther inte hör till de vanliga rättroende teologerna, utan att han var utvald av Gud själv till att vara kyrkans reformator och till att avslöja och besegra Antikrist (2 Tess. 2:8, Upp. 14:6-7).

Luther är den ende teolog, som är förutsagd i Skriften. Han är utan tvivel den ängel som Upp. 14:6 talar om. Han är också utan tvivel den som enligt 2 Tess. 2 skulle uppenbara och besegra Antikrist.* Att Luther var den som avslöjade Antikrist medger var och en som ännu tror att påven är Antikrist. Att han har besekrat och tillintetgjort (ty. ”umgebracht”) honom är det visserligen inte så många som tillstår, men det råder ändå inget tvivel om att han har gjort det. Han gjorde förstås inte slut på påvedömet, men den som fortfarande låter sig förföras av påven måste först förkasta Luther. Så klart pekade Luther ut påven som Antikrist, att man måste blunda och hålla för ögonen för att inte vilja inse och tro detta. Den som inte vill bli förförd av påven, kan inte bli förförd. Genom Luther har Gud öppnat ögonen på tusenden och miljoner, vilka tidigare i blindhet ärade påven som Petri efterföljare och Kristi ställföreträdare.

Luther har inte sin like i kyrkan efter apostlarna och profeterna. Nämn bara en enda lära, som Luther inte har framställt på det allra klaraste och härligaste sätt. Vore det nu inte den allra värsta otacksamhet mot Gud, som har sänt denne man till oss, om vi inte ville höra vad han har att säga? Då aktar vi inte på den tid då Gud söker oss. Att detta medför Guds vrede ser vi hos de nutida tyska teologerna, som inte alls frågar efter Luther, ja, som i grunden föraktar honom, eftersom han inte framställde sanningen vetenskapligt. När de moderna teologerna ibland citerar Luther har det alltid en bestämd tendens, och det sker aldrig i avsikt att framställa honom som ett sanningsvittne. Däremot kallar en äldre teolog Luthers skrifter för ”Elias mantel som han lät falla vid sin

himmelsfärd”. Och Bugenhagen (Luthers vän och medarbetare, öv. anm.) ser uttryckligen Upp. 14:6-7 uppfylld i och med Luther.

Därför är denna första tes av stor vikt. Gud ställer kristenheten till svars, om den inte erkänner denne man som kyrkans reformator. När det gäller Luther får vi inte tänka: ”Det kan vi också. Likaväl som Luther fann sanningen, kan vi också finna den genom flitigt studium.” Nej, när Gud uppfyller sina profeter med ande och ljus, så gör han det till hela kyrkans gemensamma nytta, och ve kyrkan om hon då inte använder Guds verktyg utan vill gå förbi det. En kyrka i vilken Luthers skrifter inte studeras, först och främst av prästerna och på deras uppmaning även av vanliga kristna, har med visshet inte heller Luthers ande. Och Luthers ande är trons rena, evangeliska ande i ödmjukhet och enfald.

Vår kyrkas övriga dogmatiker får inte alls ställas på samma linje som Luther. Luther hade ingenting annat bakom sig än avgrundens falska läror. Han måste ensam gå till Skriften för att hämta fram sanningen. Ingen människa kan begripa hur det var möjligt. Det ser kanske lätt ut, men det kunde omöjligt ske utan en alldeles särskild upplysning av den Helige Ande.

TES 2

För att få lust och kärlek till att läsa och studera Luthers skrifter är det vidare nödvändigt, att man läser de omdömen och vittnesbörd som vår kyrkas största teologer, ja, fienderna själva, har avlagt om det höga värdet av Luthers skrifter.

— — —

Det är ju välkända vittnesbörd, men man kan aldrig nog ta dem till hjärtat.

Så säger *Melanchton*: ”Dr Pomeranus är en grammaticus, som utforskar orden i texten. Jag är en dialekticus som överväger ordningen och sammanhanget, de enskilda

delarna och slutsatserna. Dr Jonas är en talare som förstår att framställa tingen med vältalighetens behag. Luther – är allt! Med honom kan jag inte jämföra någon av oss.” Så skriver Doctor Germaniae, den tidens främste lärde. Melancton skulle inte ha kunnat säga något sådant enbart för att smickra.

Brenz avlade följande vittnesbörd om Luther: ”Luther ensam lever i sina skrifter. Vi är alla i jämförelse med honom en död bokstav.”

Så skriver vidare *Urbanus Rhegius*: ”Luther är en så stor teolog, att ingen annan tidsålder har haft någon liknande... Jag vill säga vad jag tänker: Väl skriver vi alla och driver Skriften, men jämförda med Luther – är vi skolpojkar. Detta omdöme kommer inte av kärleken, utan istället kärleken av omdömet.”

Så skriver också vår kyrkas fiender. När Luther år 1544 åter hade författat en polemisk skrift mot zwinglianerna, hoppades schweizarna i sin ilska på att en gång för alla ställa Luther vid skampålen. Då skrev *Calvin*: ”Det ber jag att ni ville besinna: för det första vilken stor man Luther är och vilka stora gåvor som kännetecknar honom, med vilket mod, med vilken uthållighet, med vilken skicklighet och med vilken genomträngande kraft i undervisningen Luther hittills har beflitat sig att störta Antikrists rike och samtidigt utbreda läran om frälsningen. Jag brukar ofta säga: Om han också kallade mig en djävul skulle jag likväl bevisa honom lika stor ära och erkänna honom vara en av Gud utvald tjänare.”

Samme Calvin säger på ett annat ställe, där han skrev om Jes. 57:1: ”Jag ansåg att jag framför allt borde anföra detta exempel (Luther), eftersom det nyligen förekommit och är desto mer slående hos en så utmärkt evangelisk härold och Guds profet.” Sådana ställen måste man framhålla för de nyare lutheranerna, som reagerar mot att vi kallar Luther för ”den andre Mose” eller ”Elia”.

Beza, en annan reformert lärare skriver så: ”Luther var i sanning en beundransvärd man. Den som i honom inte

märker Guds Ande, han märker ingenting.”

John Bunyan den välkände engelske baptisten, säger om Luthers förklaring till Galaterbrevet: ”Det synes mig, ja, jag måste säga rakt på sak, att jag måste sätta denna Luthers bok, Galaterbrevskommentaren, över alla böcker (med undantag av den heliga Skrift) som jag någonsin sett, eftersom den är så härlig och trösterik för ett sårat samvete.”

Till och med *Erasmus* av Rotterdam instämmer i denna lovprisning av Luther och skriver: ”Luther är för stor för att jag skulle kunna skriva mot honom. Luther är för stor för att han skulle kunna förstås av mig. Ja, Luther är så stor, att jag genom att läsa en sida i Luthers skrifter lär mig mera och har större nytta av det än av hela Thomas.”

Melanchton skriver i sitt företal till den tredje delen av Wittenbergutgåvan av Luthers latinska verk: ”Jag minns att Erasmus av Rotterdam brukade säga: Det finns ingen skickligare och bättre utläggare bland alla dem, vilkas skrifter vi har efter apostlarna.”

På liknande sätt uttalar sig den lärde katoliken *Masius*, som skriver: ”På en sida hos Luther finns mer grundlig teologi än ibland i en hel bok av en kyrkofader.”

Johann Georg Hamann rekommenderade sin vän Lindner, som ville börja studera teologi, att – som han uttryckte sig – ”ha tre kroppsböcker”, nämligen Bibeln, en god gammal psalmbok och ”för det tredje den samling av Luthers mindre skrifter som Rambach givit ut. I denna bok finner Du utsökta tankar och förklaringar av denne vår kyrkofader över vår tros huvudläror. Den är samtidigt både polemisk och praktisk. Vilken skam för vår tid (anno 1759), att andan hos denne man som grundade vår kyrka ligger så i aska! Vilken mäktig vältalighet, vilken andefull utläggning, vilken profet! Hur väl kommer inte det gamla vinet att smaka Dig, och hur borde vi inte skämmas över vår fördärvade smak! Vad är Montaigne och Baco, dessa avgudar från det spirituella Frankrike och det djupsinniga England, mot honom!”

Leopold Ranke, den berömde historieforskaren, skriver:
”Väldigare och mäktigare har väl aldrig en skriftställare framträtt i någon av världens länder. Inte heller torde man kunna nämna någon annan som så enastående förenat utsökt enkelhet, lättförståelighet och popularitet med sunt, medmänskligt förstånd och genialisk *schvungfullhet*”
(*Deutsche Geschichte im Zeitalter der reformation*. 2 Aufl. 1, 349).

Bengel skriver: ”Luthers skrifter borde läsas flitigare. Vad Mose var för det israelitiska folket är Luther på visst sätt åtminstone för de kristna” (Citat i *Erl. Zeitschr.* Nov. 1872, s. 261).

Buddeus säger: ”Det är ju bekant att man sällan finner Luthers skrifter hos dem som vill vara lärda och teologer. Hos de olärda är det emellertid mycket, om man träffar på den salige mannens kyrko- eller huspostilla. De övriga skrifterna, där det ändå finns så mycket gott, är okända”
(Företal till *Hall. Suppl.* XIV, 766). - - -

TES 3

Vid Lutherstudiet skall man inte följa den kronologiska ordningen.

- - -

Om man vill lära känna Luthers utvecklingsgång, skall man naturligtvis läsa kronologiskt, i tidsföljd. Men den som ännu inte fått den rätta respekten för Luther eller den rätta aptiten på hans skrifter bör inte läsa kronologiskt.

Ty det är självklart, att mycket ännu är dunkelt i Luthers första skrifter. Den som nu t.ex. läser de 95 teserna förundrar sig över hur dessa kunde åstadkomma så mycket oväsen, då det fortfarande finns så mycket oklarheter i dem. Men eftersom dessa teser innehöll läran om rättfärdiggörelsen, gjorde de ett oerhört intryck på de Guds barn som satt i mörker. I dag är Luther föremål för historieforskning. Man söker inte efter den rätta läran hos honom, ty man menar att teologin sedan dess har kommit

mycket längre.

TES 4

Vid Lutherstudiet skall man inte börja med sådana skrifter som inte Luther själv utarbetat, utan åhörare i all hast nedtecknat.

— — —

Även nuförtiden är det svårt att med hjälp av stenografi noggrant skriva ner ett föredrag precis som det är hållet. Men dåförtiden hade man ännu ingen aning om denna konst. På grund av detta kan de skrifter som är nedtecknade av åhörare inte på långt när jämföras med de skrifter som Luther själv utarbetat. Ibland har t.ex. en mening fallit bort, ibland är ett annat ord använt än det Luther själv skulle ha valt, och något är tillagt som Luther aldrig har sagt osv.

Beträffande sådana skrifter vet man därför aldrig helt säkert om man har den verkliga Luther. I sitt språk är Luther oförliknelig. Han skrev den vackraste, härligaste och klaraste tyska man kan tänka sig, så att själve Grimm säger, att vi alla är Luthers lärjungar. Därför måste man ta sig i akt och alltid läsa inledningen som ger besked om hur skriften tillkommit. Bland dem som nedtecknade Luthers tal m.m. satte Luther själv Cruciger främst, och även Melanchton berömde Cruciger.

TES 5

Vid Lutherstudiet skall man inte börja med att läsa de ursprungligen latinska skrifterna, vilka översatts till tyska.

— — —

Översättningarna må vara hur bra som helst; om originalet är särskilt bra, kan översättningen ändå aldrig nå upp till det. Därför skulle den som just börjar studera Luther bli besviken, om han börjar med sådana översättningar. Luthers verk har också här och där förstörts genom dåliga

översättningar, i synnerhet de äldsta skrifterna. Till de bästa översättningarna av Luthers skrifter hör Genesiskommentaren, som Basilius, Faber och Joh. Guden gjorde, liksom Galaterbrevskommentaren.

TES 6

Visserligen finns det få skrifter av Luther som inte medför att den ene eller andre läsaren blir så gripen, att han näst efter Guds Ord väljer den som huvudsaklig läsning. Men den som ännu inte har någon insikt i de exegetiska och homiletiska skrifterna och kan uppskatta deras härlighet, utan först måste få smak på dem, bör inte börja med dessa skrifter.

TES 7

Det bästa sättet att få iver och lust att läsa Luthers skrifter och att rätt värdera och förstå dessa oförlikneliga skrifter är, att man börjar med att läsa de polemiska skrifterna och då i synnerhet skriften ”Att dessa ord stå fasta ...” och den ”Stora bekännelsen om Kristi nattvard” (1528, skrifter mot de reformerta ö. a.) samt vad påvedömet beträffar ”Om påvedömet i Rom...” (1520) och ”Mot Hans Wurst” (1541).

— — —

Dessa teser grundar sig på referentens egen erfarenhet. Luthers polemiska skrifter är visserligen nu mycket föraktade, men de är det mest storartade av det som är skrivet av människohand. Där finner man Skriftens sanningar tydligt framställda, och där ser man Luthers hjältemodiga tro och andliga frimodighet. Samtidigt är allt underhållande.

Att Luther talar så grovt kommer därav att han antingen bekämpade Antikrist eller eländiga svärmeandar. Man kan inte bota alla sjukdomar med mjölk och honung, utan man måste också använda bittra läkemedel. Luther hade en tusenårig ek av oerhört omfång framför sig. Då kunde han inte skära med täljkniv, utan måste använda väldiga yxor

och skarpa sågar. Samtidigt gjorde det honom innerligt ont om dessa arma själar som satt i mörkret. Den som tar anstöt av hans våldsamma iver, tar anstöt av Gud själv som utvalt ett sådant verktyg.

TES 8

Efter de polemiska skrifterna bör man gå över till de s.k. reformationshistoriska skrifterna, t.ex. ”Om kyrkans babyloniska fångenskap” tillsammans med försvaret för denna skrift och vidare ”Till den kristna adeln...” m.fl.

Dessa är särskilt viktiga för nybörjaren. Denne måste läsa de skrifter där Luther lade grunden för sitt reformationsverk.

TES. 9

Efter detta låter man de egentliga läroskrifterna följa, t.ex. ”Om nycklarna” (1530), ”Grund och orsak ur Skriften att en kristen församling...” (1523), ”Sändebrev om hur man kallar kyrkotjänare...” (1523), ”Till kyrkoherdarna om att predika mot ocker” (1541), ”Om den trålbundna viljan” (1525), ”Om äktenskapet” (1530), ”Om den världsliga överheten...” (1523), ”Förmaning till sakramentet...” (1530), ”Om koncilierna och kyrkan...” (1539).

TES 10

Vad de exegetiska skrifterna (dvs. bibelutläggning, ö. a.) beträffar börjar man bäst med utläggningen av Bergspredikan och läser därefter Luthers utläggning av psalmerna 2, 37, 45, 82, 110, 111, 117 och 118 i Psaltaren.

I utläggningen av Bergspredikan är allt intressant för en läsare som har intresse av den gudomliga sanningen. Därvid är allt enkelt men ändå mycket klart framställt.

Likaså är utläggningen av Davids sista ord ett kostbart verk.

TES 11

Vad de homiletiska skrifterna (dvs. predikningar, ö. a.) beträffar bör man åtminstone före utarbetandet av varje predikan över evangeliebokens perikoper läsa motsvarande predikan i postillorna, likaså ”Korta predikningar givna som föreskrift åt en vän”.

— — —

Man bör alltså inte heller under den första tiden lägga Luthers homiletiska skrifter helt åt sidan. Även om man kanske annars inte finner så mycket i en predikan av Luther, kommer man när man själv skall utarbeta en predikan snart att märka vilken rikedom av tankar, ja, uttryckssätt, som Luther erbjuder. De sistnämnda predikningarna (Walch XII) skall man inte bortse ifrån, då man finner mycket i dem som inte står i perikoppredikningarna (postillorna).

TES 12

Vad Luthers brev beträffar, så bör man framför allt läsa breven från tiden före och under riksdagen i Augsburg och överhuvud taget alla brev som berör kyrkliga händelser.

— — —

Något skönare är inte skrivet, när det gäller brev. Ett sådant trosmod, en sådan glädje och segervisshet har inte sin like. Den rätta synen på händelserna får man först när man läser vad Luther skriver om dem.

TES 13

Man skall inte bemöda sig att göra fullständiga utdrag ur de Lutherskrifter man läser. Anteckna endast det som är särskilt viktigt och uppslagsrikt, det må vara för

exegetiken, dogmatiken, predikan eller den bibliska historien/kyrkohistorien. Till detta gör man rubriker och anger noga var det står och från vilken tid det kommer. Åtminstone bör man märka ut de ställen som man inte vill glömma genom understrykningar eller utropstecken i kanten och liknande. Om ett ställe är kort och utmärker sig genom sin vackra form, bör man skriva ner det ordagrant. Särskilt bör man samla de oräkneliga s.k. axiomata, bevingade ord, ordspråk och liknande, vilka ofta innehåller en hel värld av gudomliga tankar. Ställen som man helt enkelt inte kan komma till rätta med och finna sig i förser man med frågetecken eller antecknar dem och tar dem med till pastoralkonferensen.

— — —

Att göra utförliga utdrag ur Luthers skrifter är inte särskilt meningsfullt, ty Luther arbetar inte så att han går framåt i sträng logisk ordning, utan han stormar fram som en brigad. Därför kommer man ofta att skriva av ställen som inte alls är betydelsefulla lösryckta ur sitt sammanhang. Man bör istället arbeta i enlighet med tesen ovan. Särskilt korta passager är ofta så härliga därför att Luther så lever sig in i en sak, att ord och innehåll blir som kropp och själ, vilka inte kan vara utan varandra. Genom marginalanteckningar kan man utan större ansträngning på kort tid samla sig en stor skatt. Man bör inte skona sitt Lutherexemplar alltför mycket. Den som under sin livstid förbrukar en Erlangenutgåva har inte slösat bort någonting. De ställen som man absolut inte kan finna sig tillrätta i, innehåller ofta de djupaste teologiska tankarna. När man träffar på sådana ställen, bör man inte ge upp förrän man har förstått innehållet. En särskilt praktisk hjälp vid Lutherstudiet är ett sakregister.

TES 14

Så ofta man ställs inför en svår teologisk fråga, bör man med hjälp av bibelställe- och sakregister till Luthers verk söka att uppnå klarhet genom att läsa alla tillämpliga ställen.

Detta måste man göra till en lag. En luthersk präst borde dock veta hur Luther ställer sig i viktiga teologiska frågor. Luther är inget orakel, men hans bedömning är för oss av yttersta vikt. Man bör vara noga med att läsa alla ställen som handlar om det aktuella spörsmålet. Den som gör detta flitigt kommer snart att få Luther kär och inse, att han inte kan finna någon bättre rådgivare. Men den som inte gör detta utnyttjar inte Luther.

TES 15

Man bör göra en samling av sådana ställen som man vill citera i sina predikningar. Men detta måste vara ställen som är lika viktiga till innehållet som klassiska till uttrycket. Att bara åberopa sig på Luthers åsikt är farligt i det att man då ger sken av att tron skulle grunda sig på Luthers auktoritet. Först måste prästen ha bevisat saken utifrån Guds Ord för att sedan låta Luther framträda som vittne.

Det är inte nog att man vid läsningen av ett utmärkt ställe bestämmer sig för att använda detta, utan man måste också skriva av detta ställe, helst i en särskild anteckningsbok. Sådana ställen gör ett utomordentligt intryck på människorna. Det måste förstås vara utsökta ställen, där både innehåll och form vänder sig till åhörarnas förstånd och hjärta. Med Luthercitat skall man göra såsom med psalmverser, vilka man inte citerar förrän man drivit tankarna till sin spets. Sedan kommer citatet som en kraftig avslutning.

TES 16

Man får inte ta anstöt av Luthers enkla språk, upprepningar eller skenbara motsägelser. Luthers språk var med nödvändighet enkelt, ty han var inte kallad att reformera den lärda världen, utan det kristna folket. De påstådda tautologierna (upprepningarna) är avsiktliga medel för att

göra sanningen tydlig hos läsaren och driva den direkt in i hjärtat. De klandrade motsägelserna är antingen skenbara eller förklaras av att Luther inte erhöll sanningen på en gång som genom ett trollslag.

— — —

Det är en stor blindhet när man stöter sig på Luthers enkla och enfaldiga språk. Vad skulle det ha hjälpt folket om Luther hade kommit med höga och lärda ord? Men vad skadar det de lärda, om även dessa erbjuds sanningen i en enkel form? Det var Luthers högsta princip, att han ville bli förstådd.

Genom att ofta upprepa samma sak med något annorlunda ord vill han äntligen få in sanningen i förståndet och hjärtat. Om detta säger *J. J. Rambach*: ”Det är sant att när Luther kommer till en viktig sak, kan han inte nöja sig med att framställa det en gång. Han brukar istället upprepa den många gånger efter varandra och riktigt inskräpa den. Men just i detta består hans mästerskap. Han vet att uttrycka en och samma sak på så många olika sätt, och man kan inte alls anse hans upprepningar för tomma och överflödiga tautologier. Snarare måste man jämföra dem med hammarslag, som genom att upprepas slår spiken djupare och djupare in i väggen” (Företalet till Luthers predikningar över 1 Joh. 4:16-18 om kärleken osv.). Om motsägelserna i hans skrifter uttalar sig Luther själv (Walch XVI, 1119 f.).

TES 17

Man bör göra det till en regel att varje dag läsa något ur Luthers skrifter. Särskilt bör man fly till dem när man känner sig torr, trött, nedslagen, sorgsen, rådlös eller eländig. Då bör man särskilt välja breven för att bli styrkt, tröstad och upplyft. Man bör bli så förtrogen med sin Lutherutgåva, att man kan hitta varje skrift snabbt utan att förlora tid.

Övers. S. Rydh

[^]

* Att dessa förutsägelser i Skriften syftar just på Luther är
Walthers personliga uppfattning, inte en dogmatisk läropunkt. SB